

LA FRUSTRADA BATALLA A ULTRANÇA ENTRE PERO SÁNCHEZ MUNYOZ I BERNAT DE PACHS (1462-1464)

Miquel Ques i Perelló

Graduat en Humanitats

Resum: Els deseïments i les lletres de batalla entre cavallers foren una realitat en el Regne de Mallorca. A continuació, es mostra un d'aquells casos de mitjan segle XV, amb l'escenari, l'entorn, i la causa per la qual el cavaller Pero Sánchez Munyoz desafià mitjançant lletres de batalla al cavaller Bernat de Pachs, i de com el rei Joan II prohibí aquesta batalla.

Paraules clau: Mallorca, Joan II, Pachs, Sánchez Munyoz, lletres de batalla.

Abstract: The challengers and the letters of battle between knights were a reality in the Regne de Mallorca. The following, is one of those cases from the mid-15th century, with the setting, the environment, and the cause for which the knight Pero Sánchez Munyoz challenged by letters of battle to knight Bernat de Pachs, and how the king Joan II forbade this battle.

Keywords: Mallorca, Joan II, Pachs, Sánchez Munyoz, letters of battle.

Rebut el 31 de maig. Acceptat el 28 de desembre de 2020.

Abreviatures: ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó, AFA = Archivo de Filología aragonesa, AH = Arxiu Històric, AHPTE = Archivo Histórico Provincial de Teruel, AIEG = *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, ARM = Arxiu del Regne de Mallorca, AST = *Analecta Sacra Tarraconensis*, BC = Biblioteca de Catalunya, BCB = Biblioteca Central de Barcelona, BNC = Biblioteca Nacional de Chile, BRAH = Boletín de la Real Academia de la Historia, BSAL = *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, CODIN = Colección de Documentos Inéditos, CSIC = Centro Superior de Investigaciones Científicas d = Diners, Doc = Document, FSM = Família Sánchez Muñoz, fl = Florins, GEC = *Gran Enciclopèdia Catalana*, IIEB = Institut Internacional d'Estudis Borgians, Il = Lliures, MRAMEGH = *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, MS = Manuscrit, Prot = Protocol notarial, RP = Reial Patrimoni, s = Sous, s/f = Sense foliar i Vg = Vegeu.

El segle XV fou un temps florit d'intercanvi de lletres de batalla entre cavallers d'arreu, molt presents, sobretot, a l'esponerós i puixant Regne de València, on la gran quantitat de lletres conservades permeten albirar una gran rivalitat, també en el cas del Principat de Catalunya, en el Regne dels Aragons,¹ i per descomptat, en el Regne de Mallorca.²

A Mallorca, l'existència de lletres de batalla que han deixat un rastre documentalment són escasses. Un dels tres casos coneguts³ –tots datats en ple segle XV– és el deseïment entre els cavallers Pero Sánchez Munyoz⁴ i Bernat de Pachs.⁵ L'únic cas dels tres, on les lletres de batalla s'han perdut o encara no s'han trobat. És per això, que tenint en compte aquesta mancança, el que a continuació segueix, intenta, a partir de certa documentació, revestir, un xic més, dita confrontació.

El requeridor mossèn Pero Sánchez Munyoz

Pero Sánchez Munyoz y Marín de Urríes, cavaller, nascut a Terol, el 1430.⁶ Pertanyent a l'antiga nissaga militar dels Munyoz o Sánchez Munyoz, en el Regne d'Aragó. Les seves armes heràldiques serien les dels Sánchez Muñoz: escut quarterat, 1er i 4^{rt} en camp de gules, una creu de Calatrava d'or, 2^{on} i 3er en camp d'or.⁷

Fou el fill primogènit i hereu del segon matrimoni de Pero Sánchez Munyoz y Carbón amb Maria Marín de Urríes. Els seus germans foren Fadrique, mort sense successió, Gil, ardiaca de Morvedre i canonge de la Seu de València, Aldonza maridada, a Mallorca, amb el donzell

1 *Regnum Aragonum*.

2 *Regnum Maioricarum* és el nom donat a aquest regne des de la seva fundació. Així era encara denominat en el segle XV.

3 Les lletres i principi de batalla entre Salvador Sureda i Safont, cavaller, i Francí de Vallseca, ciutadà de Catalunya, entre 1442 i 1444, i les lletres entre Bernat de Tagamanent, cavaller, i Pere Joan Albertí, donzell, entre 1457 i 1458.

4 L'original és Munyoz, en aragonès, derivat de Munio. De vegades, també amb les variants de Munyos o Munyoç.

5 L'original és Pachs, en català, amb el dígraf, tal i com s'utilitza en tants altres cognoms. La reforma normativa de P. Fabra, a principis del segle XX, abandonà la –ch– dels noms comuns, dels noms de persona i del topònims, únicament era usat en els cognoms. Tot i la normativa ortogràfica actual, molts cognoms l'han conservat i alguns altres l'han perdut. En els darrers temps, s'ha fet extensiva la forma Pacs, sense dígraf. En aquest cas, el canvi toponímic de Pachs a Pacs del Penedès, el 1980, ha influït en el canvi antroponímic. Per a veure aquest curiós canvi toponímic de Pachs a Pacs del Penedès. Vg. *Boletín de la Real Academia de la Historia*, CLXXVII, III, 1980, p. 632-633. El cognom Pachs en –ch– fou utilitzat des del s. XIII, junt amb la forma llatina de Pax. Pachs predominant en el s. XV. Més endavant, des de mitjans s. XVI, començà a predominar la forma llatina Pax, però mai Pacs. Per a corroborar l'ús històric de Pachs. Vg. BARCELÓ CRESPI, M.; COLL TOMÀS, B.; ROSSELLÓ BORDOY, G.: *Espanyols i Pacs, poder i cultura a la Mallorca del segle XV*, Palma, 1999, p. 51.

6 WITTLIN, C.J.: "Un inventario turense de 1484", *AFA*, XVIII-XIX, 1976, p. 189. *D. Pedro Sánchez-Muñoz y Urríes, que debió nacer el 25 de noviembre de 1430, aunque no podemos precisar si en Mallorca o en Teruel*. GARCIA CIPRÉS, G.: "Los Sánchez Muñoz de Teruel", *Linajes de Aragón*, III, 8, p. 117-118. *Va venir açi Mossèn Pera, ab motiu de la mort del seu oncle que-l va fer hereu*. BONSENYOR, J.: *Libre de paraules e dits de savis e filòsofs, Los proverbis de Salomo, Lo libre de Cató*, pròleg i docs. a cura de Gabriel Llabrés y Quintana, Palma de Mallorca, 1889, p. XX. El bisbe Gil Sánchez Munyoz no arribà físicament a Mallorca fins, el 1 d'agost de 1433. LLITERES, L.: "Documentos inéditos extraídos de diferentes archivos, referentes al Rdm. Gil Sánchez Muñoz", *BSAL*, 26, 1917, p. 309-310. Així doncs, vist que Pero Sánchez Munyoz nasqué el 1430, i el seu oncle no arribà a Mallorca fins el 1433, hem de suposar que va néixer a Terol.

7 *Accedí lo Capítol de la Seu a que l'enterrassen dins la tomba d'aquell*. BONSENYOR, J.: *Libre de paraules e...*, p. XX. Les mateixes armes que es troben a la llosa sepulcral del seu oncle-bisbe Gil Sánchez Munyoz, a la sala capitular de la Seu de Mallorca, on ell també hi fou sepultat en primera instància.

Pelai Unís,⁸ i Dionisio,⁹ canonge de la Seu de Mallorca i de Terol. El seu oncle fou l'antipapa Climent VIII *alias* Gil Sánchez Munyoz y Carbón, bisbe de Mallorca.¹⁰ Era familiar dels senyors d'Aiòder, del Regne de València.¹¹ La seva cosina Contestina Munyoz fou priora dominica del Monestir de la Magdalena de València.¹²

De jove, protegit pel seu oncle-bisbe, visqué i s'educà en el Palau bisbal de Ciutat de Mallorca.¹³ En no més de 17 anys,¹⁴ rebé d'aquell, mitjançant donació *inter vivos*, una sèrie de béns:

*Item, lo dit senyor bisbe, morint sens testament o altra darrera voluntat, és clar en via de dret que tots los béns atqisits per aquell ans que fos bisbe de Mallorques han pertangut e pertanyen als nebots seus e fills de sos germans, axí com a persones pus propinquas a aquell e açò per successió ab intestat. Item, lo dit senyor bisbe podia de dret en vida sua donar de sos béns hoc encara atqisits del bisbat, e açò a sos parents segons que ha fet a Pero Sánchez Munyoc, nebot seu fill de Pero Sánchez Munyoc, germà del dit senyor bisbe, appar de la dita donació ab carta pública de la qual hi ha trelat.*¹⁵

De fet, en una data indeterminada, Pero Sánchez Munyoz tingué amb el seu germà Dionís, un plet arbitral a Mallorca: *Les cosas dejus scrites és lo que yo, Pero Sanchez Munyoc deman a mon ffrare.*¹⁶ Probablement, sobre els béns de l'oncle-bisbe.

8 Per error, l'autor anomena *Palau Vives* a Pelai Unís, el vertader marit d'Aldonza. GARCIA CIPRÉS, G.: "Los Sánchez Muñoz...", p. 117-118. Pelai Unís, senyor de nau. SANTAMARIA ARÁNDEZ, Á.: "El Reino de Mallorca en la primera mitad del siglo XV", IV Congreso de la Historia de la Corona de Aragón, Palma de Mallorca, III, 1955, p. 104. Aquest Pelai Unís era fill de Pelai Unís, el qui regentà la lloctinència de la governació de Mallorca.

9 Era fill il·legítim de Pero Sánchez Munyoz y Carbón i Elvira Ruíz d'Urríes. LÓPEZ RAJADEL, F.: *Datación de la Historia de los amantes de Teruel*, Teruel, 2008, p. 152. S'embarcà cap a Nàpols, en l'ambaixada del curial Jaume Llandrich, junt a Pere Fàbregues, de Petra, en temps de l'alçament forà. QUADRADO, J.Mº: *Forenses y Ciudadanos. Historia de las disensiones civiles de Mallorca en el siglo XV*, Palma, 1817, p. 245. Sobre l'accés de Dionisio a la canongia de la Seu de Mallorca. Vg. CASSANYES ROIG, A.: "Els Sánchez Muñoz i la successió en la canongia de Llorenç Serrallí (1431-1433)", *BSAL*, 72, 2016, p. 15-27.

10 Nascut a Terol, el 1370, doctor en decrets, arxipreste de santa Maria de Terol, cabiscol de la seu de Girona, canonge i beneficiat de la Seu de València, prevere i beneficiat de les esglésies de Sant Martín de Terol, Sueca, Cullera i Ontinyent, i antipapa en el castell de Peníscola, entre 1424 i 1429. Fou nomenat bisbe de Mallorca, el 26 d'agost de 1429, però no arribà físicament a Mallorca fins, el 1 d'agost de 1433. Morí a Mallorca, el 28 de desembre 1447. LLITERES, L.: "Documentos inéditos...", p. 309-310. NAVARRO ESPINACH, G.; VILLANUEVA MORTE, C.: "Gil Sánchez Muñoz (1370-1447), el antipapa Clemente VIII. Documentación inédita de los archivos de Teruel", *Revista de Historia Medieval*, 15, 2006-2008, p. 240, 241 i 246.

11 El seu pare es maridà en primeres núpcies amb la seva cosina segona Violant Sánchez Munyoz i Munyoz, coneguda com *la munyoceta*, filla única del senyor d'Aiòder Abdón Sánchez Munyoz i Martínez de Ladrón. Violant morí sense fills, i els seus béns i drets passaren al seu marit. GARCIA CIPRÉS, G.: "Los Sánchez Muñoz...", p. 117.

12 SÁNCHEZ MUÑOZ, J.G.: "Diario turolense de la primera mitad del siglo XVI", a cura de Gabriel Llabrés y Quintana, *BRAH*, XVII, I-III, 1895, p. 74.

13 GARCIA CIPRÉS, G.: "Los Sánchez Muñoz...", p. 118.

14 Abans del 18 de desembre de 1447, data de la mort del seu oncle-bisbe Gil Sánchez Munyoz.

15 Memorial *post mortem* > 18 de desembre de 1447, sobre els béns del bisbe Gil Sánchez Munyoz, realitzat per a coneixement de Joan Albertí, procurador reial de Mallorques, –futur sogre de Pero Sánchez Munyoz– per si algú volia reclamar béns que no pertanyessin als seus nebots. Doc. Transcrit a NAVARRO ESPINACH, G.; VILLANUEVA MORTE, C.: "Gil Sánchez Muñoz...", p. 251-252. AHPTE. FSM. 30.

16 Segons el catàleg, el seu germà Dionís. OLIVAR, A.: *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Montserrat, Scripta et documenta*, 25, 1977, p. 347. MSS. 1100. Documents antics procedents de la Cogullada, III, Plet arbitrat a Mallorca, com diu una nota del seu fill.

A Mallorca, Pero Sánchez Munyoz entroncà amb la influent família dels Albertí, hi ho feu en primeres núpcies amb la donzella Joana Albertí, amb la qual tingué fills que no sobrevisqueren.¹⁷ Aquesta era filla de Joan Albertí, cavaller i procurador reial, i germana dels donzells Pere Albertí,¹⁸ Bernat Albertí i Arnau Albertí.¹⁹

El 22 de juliol de 1454, la seva germana Aldonza el constituí, encara donzell, en procurador seu, davant Joan Falcó, notari; acta estesa en pergami i notals, amb la participació de Francesc de Mília, connotari i soci, davant el testimoniatge de Pere d'Òdena, jurisperit i clergue, i Joan [Matheo], escuder del cunyat i donzell Pelai Unís.²⁰

El 1457, a Ciutat de Mallorca, adquirí un llibre compost per tres títols:

*el Llibre de paraules e dits de savis e filòsofs, Los proverbis de Salomo, Lo llibre de Cató. Aquest llibre quompri yo, Pero Sánchez Munyos en lo públich enquant de la plaça de la Cort de la Ciutat de Mallorca, per preu de trenta sous; lo qual llibre feya vendre en Johan Tagamanent, donsell, qui era la tachza del dit tall qui llavos quoria, y era tachza del dit tall de sinquanta sous per millar de lliures. E lo dit llibre era penyora per lo senyor Johan Llorens alias Arbúcies. Fonch en l'any MCCCCLVII.*²¹

Fou lloctinent de procurador reial del seu sogre Joan Albertí,²² en un indeterminat espai de temps que va entre 1450-1454 o 1457-1458, anys d'exercici de dit procurador.²³ De fet, a Ciutat, en el pati del Castell Reial, el 28 de juliol de 1458, es feu la commemoració per la mort del rei Alfons V d'Aragó,²⁴ que suposaren una sèrie de despeses: *Per tant convench a mi, Pere Sanxis Monjos, cavaller e lochtinent, mossèn Johan Albertí, cavaller e procurador real de Mallorques, fer lo dit aniversari solemniat dins lo castell, lo dia demunt dit, e fer les messions e despeses següents...*²⁵

17 LÓPEZ RAJADEL, F.: *Datación de la...*, p. 70.

18 AHPTE. CONCEJO. PERG. CV 9, 161. Fou lloctinent de procurador del seu pare. PIFERRER, P.; QUADRADO, J.M^a: *España: sus monumentos y artes - su naturaleza e historia: Islas Baleares*, Barcelona, 1888, p. 283.

19 QUADRADO, J.M^a: *Forenses y Ciudadanos...*, p. 245.

20 AHPTE. FSM. 18.

21 *El llibre de paraules e dits de savis i filòsofs*, de Yehuda Ben Astruc Bonsenyor *alias* Jahudà Bonsenyor, és una traducció al català d'una recopilació de sentències per encàrrec del rei Jaume II d'Aragó. Jahudà fou intèrpret, traductor i metge jueu dels reis d'Aragó Alfons II i Jaume II. Acompanyà Alfons III d'Aragó a la conquesta de Menorca. El seu pare Astruch Bonsenyor fou secretari i traductor del rei Jaume I d'Aragó. Vg. BONSENYOR, J.: *Llibre de paraules e...*, p. XI-XVII.

22 BONSENYOR, J.: *Llibre de paraules e...*, p. XX. WITTLIN, C.J.: "Un inventario...", p. 189.

23 PLANAS ROSSELLÓ, A.: "Los juristas Mallorquines del siglo XV", *MRAMEGH*, 7, Palma, 1997, p. 32. Joan II, gairebé un mes després d'accedir al tron, cessà a Joan Albertí en l'ofici de procurador reial, per certes *iustes consideracions lo nostre coratge dignament movents*, el 30 de juliol de 1458, manant fiscalitzar els seus comptes oficials, el 1 de gener de 1462. El seu substitut fou Francesc Burgues. ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3422, f. 17r-18v; ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3424, f. 177r. Un cessament que podria haver influït en el seu posicionament en la guerra catalana contra Joan II.

24 Alhora, Alfons V, rei dels Aragons, Alfons IV, comte de Barcelona, Alfons I, rei de Mallorques, Sicília i Nàpols, Alfons III, rei de València, Alfons II, rei de Sardènia, comte de Rosselló i Cerdanya, marquès d'Oristany, comte de Goceano i rei nominal de Còrsega.

25 ROSSELLÓ, G.: "Curiosidades históricas", *Museo Balear de Historia y Literatura, Ciencias y Artes*, I, 1875, p. 24. Dos dies abans de que Joan Albertí fos cessat en l'ofici.

El request mossèn Bernat de Pachs

Un dels principals cavallers de Mallorca del seu temps, membre de l'oligarquic i potent llinatge dels Pachs, cavallers del Regne de Mallorca. Les seves armes heràldiques eren les primitives dels Pachs: en camp de gules, una lluneta bolcant d'argent.²⁶

Bernat de Pachs i Segarra,²⁷ cavaller, fou el fill primogènit del segon matrimoni del ciutadà Hug de Pachs i de Francesquina Segarra. Germà de Miquel i Huguet, cavallers, i d'Elionor, Antonina, Beatriu i d'Agnès de Pachs *alias* de Quint,²⁸ promotora lul·liana. Bernat era germanastre d'Elionor de Pachs i Piris. Es maridà amb Joana Sureda i Safortesa, amb la qual tingué com a fills coneguts: Nicolau, cavaller, Huguet Bernat, donzell, Joanot, cavaller, Bernat, prebost de la Seu i mestre en teologia, i Francina.²⁹ A més, d'un fill natural anomenat Jaume, fill de Margarida.³⁰ Fou oncle de l'humanista i lul·lista Esperandéu Espanyol i de Pachs, canonge de la Seu de Mallorca,³¹ doctor en drets i teologia, i preceptor de Cèsar de Borja,³² fill del papa Alexandre VI.

A Ciutat de Mallorca, aquest cavaller habitava en un alberg ubicat a la parròquia de Sant Nicolau, i part de Santa Creu; la seva persona donava nom a l'illa a on era ubicat: Illa de mossèn Bernat de Pachs.³³ En el mateix terme de Ciutat hi tenia un rafal amb un esclau moro.³⁴ Per heretat, fou senyor de la Cavalleria de Felanitx on també hi tenia una sèrie d'esclaus.³⁵ En les mateixes contrades de dit terme, més tard, passà a posseir Lo Barceló.³⁶ A més, dins la vila de Felanitx hi tenia un celler-botiga.³⁷

26 Les branques menors d'aquest llinatge llüien les mateixes armes heràldiques brisades amb una bordura de vuit peces d'argent.

27 Molt probablement, nat a Ciutat de Mallorca.

28 Sobre el personatge. Vg. BARCELÓ CRESPI, M.: "Agnès de Pacs i l'entorn humanista", *MRAMEGH*, 10, 2000, p. 21-47.

29 BARCELÓ CRESPI, M.; COLL TOMÀS, B.; ROSSELLÓ BORDOY, G.: *Espanyols i Pacs...*, p. 61,172-73.

30 Segons el seu testament de 5 juny de 1503, consta com a fill de Bernat de Pachs, cavaller. Maridat amb una aital Joana. Tenia un germà anomenat Gabriel de Pachs, suposadament, fill del mateix Bernat de Pachs. I unes germanes designades hereves universals: Francina i Damiana. ARM, Prot. F-52, s/f.

31 BARCELÓ CRESPI, M.; ENSENYAT PUJOL, G.: *Clergues il·lustrats, un cercle humanista a l'entorn de la Seu de Mallorca (1450-1550)*, Mallorca, 2013, p. 26. Sobre el personatge Vg. BARCELÓ CRESPI, M.; ENSENYAT PUJOL, G.: "Esperandéu Espanyol, un canonge del segle XV amb interessos humanistes i lul·listes", *BSAL*, 66, 2010, p. 51-62.

32 CARBONELL I BUADES, M.: "Cèsar Borja i l'art: tres episodis", *Revista Borja, IIEB*, 2: Actes del II simposi internacional sobre els Borja, p. 326-327.

33 A Bernat de Pachs i als seus fills els hi corresponia pagar 17 ll. del tall general del 1471, emperò, tan sols n'havien satisfet fins el moment 8 ll. 10 s. ARM, AH 2100, f. 125r.

34 ARM, Prot. R-304, f. 112r.

35 ARM, Prot. R-304, f. 106. La Cavalleria de Felanitx *olim* Alqueria *Mancomre Abeniara* fou venuda per Rafel Armadans, cavaller, en encant públic, al seu pare Hug de Pachs, el 20 de novembre de 1444. BORDOY OLIVER, M.: *Història de la ciutat de Felanitx*, I, Felanitx, 1919, p. 23. Aquesta adquisició hauria fet entrar als Pachs dins l'estament militar.

36 Adquirida per 600 fl. d'or d'Aragó al rei Joan II. Anteriorment havia estat de Pelai Unís. BOVER DE ROSSELLÓ, J.Mª.: *Nobiliario mallorquin*, reed., Palma de Mallorca, 2005, p. 281.

37 ARM, Prot. R-304, f. 111r-111v.

Precisament, el 5 de gener de 1444, Bernat de Pachs, junt a uns quants cavallers de Mallorca, acompanyà, fidel i escolta, a Salvador Sureda en el desafiament contra Francí de Vallseca que es disputà a la Ciutat de Nàpols, davant el rei Alfons V d'Aragó i el príncep Ferrante, ... *e axí partí mossèn Sureda ordonat ab mig de quatre barres més largues que amples les quals aportaven frare Gilabert Loschos, mossèn Jordi Sanct Johan, Lorengo de Mari, Johan e Arnau Moix, Nicholau Vivot, Bernat de Pachs, Johan Demeto, Pera Ramon ça Fortesa, mossèn Pedro del Busch e mossèn Rodrigo de Mur e mossèn Cases qui adés era en un loch adés a altre.*³⁸

El 7 d'abril de 1450, des de Cotlliure, la galera de Bernat de Pachs traslladà al lloctinent Berenguer Doms a Portopí.³⁹ Entre 1451 i 1453, Bernat de Pachs i el seu germà Huguet de Pachs, amb les seves galeres, donaren important socors militar, financer, d'intendència i missatgeria en la defensa del port de Vada, davant els florentins, en servei del rei Alfons V d'Aragó,⁴⁰ com així també ho feu, la nau del pagesos de Mallorca, comandats per Bernat de Requesens i de Santacoloma,⁴¹ i tots ensems, baix la Capitania General de Bernat I de Vilamarí, l'almirall.⁴²

El 1456, Bernat de Pachs actuà com a ambaixador, a demanda dels jurats de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca, a la Cort del mateix rei Alfons V d'Aragó, a Nàpols, per a gestionar l'extradició des de Menorca a Mallorca, de Simó Ballester, *lo tort*.⁴³ El mateix any, i com a aital, gestionà també per a la Universitat, davant dita Cort, la importació de forment de Sicília, Sardenya i Nàpols.⁴⁴ El 9 de gener de 1457, dits jurats donaren la notícia de la mort i execució de Simó Ballester al mateix Bernat de Pachs, ambaixador de la Universitat, a Nàpols, amb aquests mots: *Fahent-lo rossegar e scorterar la nit d'Aparici*.⁴⁵

38 ROSSELLÓ VAQUER, R.: "Un fet d'armes medieval (1444)", *BSAL*, XXXIX, 1983, p. 530. ALOMAR, A. I.: L'armament i la defensa a la Mallorca medieval. Terminologia, Palma, 1995, p. 466 i 469. MIRALLES I MONSERRAT, J.: *Antologia de textos de les Illes Balears. Segles XIII-XVI*, Barcelona, 2006, p. 258.

39 CAMPANER Y FUERTES, À.: *Cronicon Mayoricense*, Palma, 1881, p. 164.

40 ACA, Reial Cancelleria, Reg. 2798, f. 87v. ÇURITA, J.: *Los cinco libros postreros de la segunda parte de los anales de la corona de Aragón*, IV, Çaragoça, 1610, p. 25.

41 Participà a Lleó, junt amb altres cavallers catalans en el *Passo Honroso de Puente de Órbigo* que defensà el cavaller Suero de Quiñones, el 1434. DE RIQUER, M.: *Lletres de batalla*, II, Barcelona, 1963, p. 115. Fou virrei de Sicília entre 1439 i 1440, i entre 1463 i 1466. Noble, senyor d'Altafulla, La Nou, vila d'Arboç, Castell de Castellet, Agosta, Jacireali i Marsala. Maridat en Caterina de Cardona, i en segones núpcies amb Beatriu de Montcada i de Vilaragut. SOBREQÜÉS I VIDAL, S.: "El linaje de los Requesens", *Revista de Girona*, I, 1955, p. 12 i 14. *Epistolaris d'Hipòlita Roís de Liori i d'Estania de Requesens (s. XVI)*, a cura d'Eulàlia de Ahumada Batlle, UV, València, 2003, p. 29. DE LA PENYA I FARELL, N.F.: *Anales de Cataluña y epílogo breve*, II, Barcelona, 1709, p. 455. *GEC*, 13, Barcelona, 1981, p. 577. NEGRE PASTELL, P.: "El linaje de Requesens", *AIEG*, 10, 1954, p. 73, 74 i 75.

42 MORRO I VENY, G.: *Mallorca a mitjan segle XV. El sindicat i l'alçament forà*, Palma, 1997, p. 391-394. Bernat I de Vilamarí, senyor de Palau-saverdera, de Boadella i castellà del castell de la Garriga. Fou Governador del comtat del Rosselló i Cerdanya, i governador del Principat de Catalunya. Maridat amb Elionor de Boadella, i després, amb Elionor de Castro-Pinós i de So. MORALES ROCA, F. J.: *Caballeros de la espuela dorada del Principado de Cataluña. Dinastia de Trastámara. 1412-1555*, Madrid, 1988, p. 195.

43 MORRO I VENY, G.: *Mallorca a mitjan...*, p. 463-464.

44 BARCELÓ CRESPI, M.; COLL TOMÀS, B.; ROSSELLÓ BORDOY, G.: *Espanyols i Pacs...*, p. 61.

45 PIFERRER, P.; QUADRADO, J.Mª: *España: sus monumentos...*, p. 274.

L'escenari i el motiu per a intimar lletres de batalla

L'existència d'aquest epistolari bataller es coneix, entre d'altres fonts, perquè Pero Sánchez Munyoz les conservava dins un cofre ferrat de camp a la mateixa cambra –on dormia–, de la seva casa de Terol: *Item, hun plego de letras intitulado: Los originales de las letras de la batalla de mossèn Pachs et de mi Pero Sánchez*.⁴⁶ El requeridor d'aquestes lletres de batalla fou Pero Sánchez Muñoz, i el request Bernat de Pachs, en aquells moments, ambdós, domiciliats a Ciutat de Mallorca. Unes lletres de batalla classificades com a lletres per malvolença.⁴⁷ El motiu de tal disputa foren els comptes de la Universitat.⁴⁸ De fet, Pero Sánchez Munyoz –conexedor del règim fiscal a Mallorca– conservava també a la seva casa de Terol, *un quadernet intitulado: De la moligia de Mallorca*.⁴⁹

Tot començà, el 29 d'agost de 1458, abans de la redacció d'aquestes lletres de batalla, quan el lloctinent Vidal de Castellà d'Orís⁵⁰ feu pública una provisió de Joan II, rei d'Aragó,⁵¹ manant fer la revisió i liquidació de tots els llibres dels comptes generals de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca, tant de la Ciutat com de la Part Forana, des de l'any 1405. Un dels impugnadors escollits per a examinar dits comptes fou ni més ni manco que Pero Sánchez Munyoz, per l'estament militar, conjuntament amb Antoni Colom, ciutadà, Bartomeu Benaïm, mercader, Bartomeu Palmer, menestral, i Guillem Palou de Comasema, per la Part Forana, i com a escrivà, Pere Segura, notari.⁵² Una tasca que els impugnadors feren amb molts d'entrebancs i dificultats retributives, situació denunciada per Joan Remiro, notari, representant del Consell de la Part Forana.⁵³

46 WITTLIN, C.J.: "Les manuscrits dits 'del papa luna' dans deux inventaires de la bibliothèque de Gaspar Johan Sánchez Munyoz à Teruel", *Estudis de literatura catalana oferts a Jordi Rubió i Balaguer*, 2, *Estudis Romànics*, 11, 1962-1967, p. 26. *Copia del inventario de la casa de mosén Pero Sánchez Munyoz, caballero de Teruel, mi señor padre, 1484*. BC, MS 231. TERRADO, J.: "Lo aragonés en Curial e Güelfa", a FERRANDO FRANCÉS, A. (coord.): *Estudis lingüístics i culturals sobre Curial e Güelfa, novel·la cavalleresca anònima del segle XV en llengua catalana*, II, Amsterdam/Philadelphia, 2012, p. 1003. Algunes fonts bibliogràfiques confonen erròniament aquest mossèn Pachs d'aquestes lletres, amb els dos germans de Bernat de Pachs: Miquel i Huguet.

47 DE RIQUER, M.: *Lletres de...*, I, Barcelona, 1963, p. 9.

48 Vg. PLANAS ROSSELLÓ, A.: "Derecho, venganza y duelo en la Mallorca medieval y moderna", *MRAMEGH*, 9, 1999, p. 17. SANTAMARIA ARÁNDEZ, Á.: "Levantamiento foraneo", a MASCARÓ PASARIUS, J. (coord.): *Historia de Mallorca*, III, Palma de Mallorca, 1970, p. 242.

49 WITTLIN, C.J.: "Les manuscrits dits...", p. 25. *Copia del inventario de la casa de mosén Pero Sánchez Munyoz, caballero de Teruel, mi señor padre, 1484*. BC, MS 231.

50 Vidal de Castellà d'Orís i de Blanes, *alias* Vidal de Blanes, cavaller de València. Lloctinent governador del Regne de Mallorca entre 1457 i 1469, i senyor de de Cotes, Albalat, Segart, Montalt i Comediana. DE VICIANA, M.: *Libro tercero de la crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia y de su reino*, València, 2002, p. 43. DE SAMPER, H.: *Montesa ilustrada: origen, fundación...*, II, Valencia, 1669, p. 591 b.

51 Alhora, Joan II, rei dels Aragons, Sicília, València, Mallorca, Sardenya, comte de Barcelona, comte de Rosselló i Cerdanya, marquès d'Oristany, comte de Goceano, rei nominal de Còrsega i rei consort de Navarra. Feia dos mesos que el rei s'havia entronitzat, després de la mort del seu germà, el rei Alfons V d'Aragó, el 27 de juny de 1458.

52 Una revisió de comptes pendents des del Contracte Sant de 1405, promoguda pels instigadors, i acceptada pel llavors governador Berenguer Doms. Una revisió que també volgué dur a terme a Nàpols, el rei Alfons V d'Aragó, un cop sufocada la revolta forana, el 1453. Vg. MORRO I VENY, G.: *Mallorca a mitjan...*, p. 431-433.

53 El 17 d'agost 1459, a instàncies de Vidal de Castellà d'Orís, aconseguiren cobrar per la Taula nummular 200 ll. Vg. MORRO I VENY, G.: *Mallorca a mitjan...*, p. 434-435.

A l'any següent, a Mallorca, arribà l'hereu i primogènit de la corona reial d'Aragó, el príncep Carles d'Aragó,⁵⁴ amb esperances de reconciliar-se amb el seu pare. Rebut per les autoritats de l'illa, quedà instal·lat en el Castell Reial de la Ciutat de Mallorca, del 20 agost del 1459⁵⁵ al 26 de març de 1460.⁵⁶ Una estança, contactes i esdeveniments que degueren influir, posteriorment, i de qualque mode, entre els revoltats i represaliats. En un any on Bernat de Pachs fou el comprador del dret del vectigal de la mercaderia.⁵⁷

A finals d'aquell any, el 2 de desembre de 1460, el príncep fou novament pres,⁵⁸ a Morella. Fou llavors, el 21 de juny de 1461, quan arribà la concòrdia de Vilafranca del Penedès,⁵⁹ que alliberà i reconegué a Carles, príncep primogènit, i prohibí entrar al rei Joan II al Principat. Sobtadament però, el 23 de setembre de 1461, el príncep moria a la Ciutat de Barcelona.⁶⁰ En dit any, Bernat de Pachs fou el procurador substituït de fra Joan Alemany en el batlliu de l'Orde de Sant Joan de Rodes de Mallorca, junt a Francí Alemany.⁶¹

Així doncs, fruit d'aquella auditoria que manà fer el rei Joan II, fou la treta a la llum d'una sèrie d'irregularitats. Una de les conseqüències fou el requeriment dels hereus dels administradors públics des de l'any 1405. En el cas de l'administració de la gabella de la sal, foren cridats els hereus dels tres administradors d'aquella, entre aquests, dos dels tres fills i hereus universals d'Hug de Pachs, és a dir, Miquel de Pachs i Bernat de Pachs, tenint en compte que, aquest darrer actuava, alhora, com a un dels procuradors dels censalistas. De fet, ambdós foren requerits, el febrer de 1462, en concret, per l'excés en l'emissió de censals de la gabella de la sal del trienni de 1427 a 1430, així com per l'emissió no autoritzada de censals d'aquella del trienni de 1438 a 1441. Els impugnadors, amb Pero Sánchez Munyoz al capdavant, pretenien que els hereus presentassin els documents justificatius de l'emissió de censals dels seus pares, però aquests adduïren no trobar-los, excusant-se en les parcialitats i en el canvi de regiment sofert en el Regne. A més, al·legaren que aquests justificants no eren necessaris, vist que el capital dels censals havien estat depositats a la Universitat, i que d'aquest se n'havia tret profit. Malgrat tot, el rei Joan II manà, al lloctinent Castellà d'Orís, celeritat clarificada en l'expedició i pronúnciament de les partides ja auditades, sense esperar les que mancaven ja que el poble esperava justícia.⁶²

54 Rei de Navarra *ipso iure*, príncep de Viana, duc de Gandia, príncep de Girona honorífic i duc de Nemours nominal. Arribà a Mallorca, abans d'entrar a la Ciutat de Barcelona, despulat dels seus títols nobiliaris per privació del seu pare el rei Joan II d'Aragó.

55 URGELL HERNÁNDEZ, R.: "Algunas notas y documentos sobre el príncipe Carlos de Viana y Mallorca", *Mayurqa*, 21, 1985-1987, p. 168.

56 PIFERRER, P.; QUADRADO, J.M^a.: *España: sus monumentos...*, p. 276, 278, 683. Com diu Quadrado, més com a presoner que com a príncep. QUADRADO, J.M^a.: *Forenses y Ciudadanos...*, p. 290.

57 BARCELÓ CRESPI, M.; COLL TOMÀS, B.; ROSSELLÓ BORDOY, G.: *Espanyols i Pacs...*, p. 62.

58 Dietaris de la Generalitat, I, 1411-1539, Barcelona, 1994, p. 157.

59 DE BOFARULL Y DE SARTORIO, M.: *Apéndice al levantamiento y guerra de Cataluña, en tiempo de don Juan II*, XIII, *CODOIN ACA*, 26, 1864, p. 49-59.

60 DE BOFARULL Y DE SARTORIO, M.: *Apéndice al levantamiento...*, p. 57. Morí en olor de santedat, i amb fortes sospites d'enverinament.

61 CAMPANER Y FUERTES, À.: *Cronicon...*, p. 175-176.

62 També foren cridats els fills i hereus d'Arnau Sureda: Arnau Sureda i Joanot Sureda, i d'Albertí Dameto: Joan Dameto i Damià Dameto, administradors de la gabella de la sal de tots aquells anys, per contracte subscrit amb la Universitat. El clavari d'aquells administradors fou Berenguer Talens. Vg. MORRO I VENY, G.: *Mallorca a mitjan...*, p.

Pel que fa al Principat, en aquell mateix febrer de 1462, Joan de Copons i d'Alentorn, cavaller i jurista, fou detingut per la reina i lloctinent del Principat Joana Enríquez.⁶³

En aquest mateix any, Bernat de Pachs fou portantveus del lloctinent general del Regne de Mallorca a la Part Forana, perseguint *criminosos e malfactors bandaiats*.⁶⁴ Llavors, entre el juny i juliol de 1462, l'esclat de la guerra catalana contra el rei Joan II es feu evident, quan la reina Joana Enríquez i el príncep Ferran d'Aragó –nou hereu de la corona– foren assetjats, a la Força de Girona, per Hug Roger III, comte de Pallars, capità general l'exèrcit del General.⁶⁵ Entretant, el Gran i General Consell de la Ciutat i Regne de Mallorca, en sessió celebrada, el 16 de juliol de 1462, resolía mantenir-se al costat del monarca, i apartar-se de la causa de les institucions catalanes.⁶⁶

El 6 d'agost de 1462, des de la vila de Tàrraga, quatre anys després d'aquella provisió reial manant la revisió dels comptes universals, el rei Joan II informà al lloctinent Vidal de Castellà d'Orís haver rebut de la seva part una demanda de llicència de batalla de Pero Sánchez Munyoz per a lluitar contra Bernat de Pachs,⁶⁷ detallant que, Pere Llitrà,⁶⁸ notari i síndic de la Universitat, instava a no avançar dita llicència, donat que era d'interès per a la Universitat, i nogensmenys, ja que Pero Sánchez Munyoz era un dels impugnadors electes per a la fiscalització dels comptes universals, i de la qual cosa en depenia el repòs i quietud de dit Regne. Sobretot, el rei manifestà que, tenint en compte que Pero Sánchez Munyoz posseïa una extraordinària perspicàcia i agudesa, a banda de tenir el coneixement i l'experiència en les impugnacions fetes, així com per moltes altres raons referents al servei dispensat, tan a sa majestat com en general, en les últimes, profitoses i llargues revisions que havien tret

436-439. Personatges que, a més, serien integrants del bàndol de l'Almudaina. No s'esmenta a Huguet de Pachs i Segarra, tercer hereu universal d'Hug de Pachs.

63 SOBREQÜÉS I VIDAL, S.; SOBREQÜÉS I CALLICÓ, J.: *La Guerra civil catalana del segle XV*, II, Barcelona, 1973, p. 220. Fou empresonat contra les lleis catalanes. Vg. URGELL HERNÁNDEZ, R.: "El Consell General del Reino de Mallorca ante el estallido de la guerra civil catalana", *BSAL*, 42, 1985, p. 156. A Copons se'l destituí d'assessor de la governació del Regne i de l'ofici de castellà del Castell reial de la Ciutat de Mallorca. El seu substitut fou Miquel Saburgada. PLANAS ROSSELLÓ, A.: "Los juristas...", p. 37. ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3423, f. 166v. Piccolomini sobre Copons: *Acostumava cridar en reunions públiques i per les places, incitant el poble contra la reina; per això, aquesta el feu arrestar i posar en presó, on fou torturat molt de temps*. PONS I GURI, J.M.: "Catalunya en els comentaris d'Enea Silvio Piccolomini", *AIEG*, 1987, 29, p. 170. Detingut abans d'ofedir, a requeriment de les institucions catalanes, la senyoria del Principat de Catalunya al rei Enric I –IV de Castella–.

64 ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3425, f. 172.

65 SOBREQÜÉS I VIDAL, S.; SOBREQÜÉS I CALLICÓ, J.: *La Guerra civil catalana...*, I, p. 145.

66 URGELL HERNÁNDEZ, R.: "El Consell General...", *BSAL*, 42, 1985, p. 156.

67 Precisament, entre l'abril de 1462 i el juliol de 1463, en el Regne de València, *los pus pacífichs cavales del regne*, d'una banda Francesc Berenguer de Blanes –fill i hereu de Vidal de Castellà d'Orís–, senyor de Canet d'en Berenguer, futur senyor de Cotes i altres, i futur lloctinent reial del Regne de Mallorca, i de l'altra banda, Lluís Crespí de Valldaura i Mascó, senyor de Sumacàrcer, que es trobaven intercanviant-se lletres de batalla per un dret de pastures. El rei Joan II d'Aragó els emplaçà a batallar, en primera instància, el dia de reis, a la ciutat de Saragossa, prorrogant-la pel dia de sant Joan, en el Regne de Navarra. Finalment, ho tornà a prorrogar, un mes després, quan ell fos a València. DE RIQUER, M.: "Un llibre fantasma de Valera i un tractat d'Aragó", *Estudis de llengua i literatura catalanes*, IV, *Miscel·lània Pere Bohigas*, II, 1982, p. 141. MIRALLES, M.: *Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, a cura de Mateu Rodrigo Lizondo, València, 2011, p. 318. PONS ALÓS, V.: *El señorío de Sumacàrcer en la Baja Edad Media. De mudéjares a moriscos*, Sumacàrcer, 1995, p. 112-114.

68 Escrivà de diverses institucions a Mallorca, i ambaixador davant els reis Joan II d'Aragó i Ferran II d'Aragó. Vg. BARCELÓ CRESPI, M.: *Els Llitrà. Una nissaga de notaris a la Mallorca baixmedieval*, Palma de Mallorca, 2001, p. 27-65.

a la llum, de manera visible, el gran dany inferit a la Universitat, temia que, si Pero Sánchez Munyoz es trobés apartat i absent per causa de batalla, la dilació en el temps d'aquestes revisions, posaria de manifest un patiment oneros i perjudicialment irreparable. A més, el rei asseverà al lloctinent, que la causa de dit duel es podia provar no només per testimonis, altres actes i assentiments⁶⁹ sinó també per la suplicació feta pel síndic de la Universitat –en manifest profit d'aquesta– que amb reconeguda intel·ligència així ho exposà. A més, el rei assegurà que davant les disputes i diferències hagudes entre els seus súbdits, ell havia curat i vetllat, tot temps i per totes bandes, per tal de restituir-les i extingir-les per a la tranquil·litat de la terra i del Regne, i de *motu proprio*, i amb coneixement, apagar-les baix plena i absoluta potestat reial legislativa, afí de restituir l'honor a cada una de les parcialitats predites, deixant-les lliures de tot estigma o falses sospites, i del mateix mode, per imperiosa necessitat, tornar a subjectar amb sagrament i homenatge a Pero Sánchez Munyoz,⁷⁰ un dels impugnadors, a fi de que prosseguís amb les revisions dels comptes generals, tal i com s'havia de fer. Seguidament, manà a son lloctinent, baix pena de 2.000 fl. exigibles sobre els seus propis béns, compel·lir a Pero Sánchez a intervenir i acabar amb les impugnacions dels comptes, sota penes, càstigs i repressions, segons son arbitri, i tal com s'estilava en dits casos. Manant i desitjant, amb totes les facultats i compliment, acabar amb el duel, les diferències, odis i enemistats, no només existents entre Pero Sánchez Munyoz i Bernat de Pachs, sinó sobre tots i cada un dels oriünds i habitants de dita Ciutat i Regne, estenent aquelles penes amb severitat, emprant la raó, i assegurant la pau i concòrdia entre ells, fins a tal punt, que el Regne pogués conquerir la sana pau, sense oposar-se a cap llei, pragmàtica o estatut de batalla.⁷¹

Sorprenentment, l'endemà mateix, el 7 d'agost de 1462, des de la mateixa vila de Tàrrega, el rei Joan II facultà a Pero Sánchez Munyoz per a poder anar acompanyat per tres homes armats.⁷²

Amb això, a Catalunya, el 11 de novembre de 1462, a instàncies de les institucions catalanes, Enric I –IV de Castella– jurà com a senyor del Principat i comte de Barcelona, mitjançant Joan de Beaumont i Juan Ximénez de Arévalo, els Usatges, les Constitucions, els Capítols i Actes de Cort, i altres lleis i llibertats del Principat.⁷³

Immersos ja a l'any 1463, i perllongant-se en el temps, mentre les institucions del Regne de Mallorca es mantenien lleials al rei Joan II, s'entremesclaren les disputes entre ciutadans

69 *Entre otras razones para negar su venia, el monarca adujo que las acusaciones intercambiadas por aquellos caballeros se podían probar mediante testigos et alios monumentis, circunstancia que, como hemos visto, de acuerdo con el derecho catalán y valenciano, excluía la celebración del duelo.* Vg. PLANAS ROSSELLÓ, A.: "Derecho, venganza y...", p. 16-17. I és que, no calia batallar perquè l'assumpte es podia resoldre mitjançant la mateixa revisió de comptes, de la qual se'n podien derivar, si més no, responsabilitats, indemnitzacions o penes.

70 Declaració solemne de lleialtat davant el regent de la Cancelleria.

71 Vg. Doc. transc. a PLANAS ROSSELLÓ, A.: "Derecho, venganza y...", p. 23-24. ARM, LR 70, f. 63r-64r.

72 No hem localitzat aquest document catalogat, ens servim, només, de la seva recensió. Document en llatí. Catálogo de los Documentos de la Fundación Sergio Fernández Larrain, España i Europa, I, BNC, Santiago de Chile, 1983, p. 4. I Historia de España, Vol 1-B, Corona de Aragón (1461-1478), (Pieza 1-b). *Els cavallers que estaven en deseiximents solien anar acompanyats d'escortes poderoses amb homes armats...* Vg. DE RIQUER, M.: *Lletres de...*, I, p. 15. Aquest atorgament d'un servei d'escortes personal podria venir donat, altrament, per a assegurar la continuació en la revisió dels comptes universals.

73 SOBREQÜÉS I VIDAL, S.; SOBREQÜÉS I CALLICÓ, J.: *La Guerra civil catalana...*, I, p. 401

i pagesos, l'incipient parcialitat entre Torrelles i Puigdorfiles,⁷⁴ la persistent i antiga disputa entre els bàndols de l'Almudaina i del Call,⁷⁵ i les revoltes afectades per la pròpia guerra catalana a la Part Forana, sobretot, les auspiades pels Albertí –familiars de Pero Sánchez Munyoz–, que obligaren al lloctinent Vidal Castellà d'Orís, i a altres cavallers i donzells, a desplaçar-s'hi per a sufocar-les, el gener d'aquell any.⁷⁶

El 27 de març de 1463, des de la ciutat de Saragossa, a l'Aragó, el rei Joan II, molt enutjat, després de saber mitjançant missives del lloctinent reial de Mallorca, així com per altres fonts, que feia pocs dies que hi havia hagut brega entre Bernat de Pachs parents, amics i valedors, i Pero Sánchez Munyoz, parents, amics i valedors d'igual manera, manà al lloctinent actuar contra aquells qui havien estat els causants de dita batussa. A més, el rei aprofità per a avisar a dit lloctinent que havia rebut uns escrits de Pero Sánchez Munyoz i del seu cunyat Albertí, acusant als Pachs d'haver iniciat la brega, atacat sa casa i haver romput sacrament i homenatge, de manera que li manà aplicar justícia, i prendre, abans, testimonis sobre dita brega, per tal de saber la veritat de tot plegat, ja que segons Sánchez Munyoz i el cunyat Albertí, el seu bàndol havia restat en total correcció i obediència, com així ho explicitaven dites lletres. Unes lletres que el rei enviava adjuntes al seu lloctinent per a treure'n informació, esbrinar els culpables i proveir-hi la justícia que pertocàs, a fi i a bé, de pacificar la Ciutat i el Regne de Mallorca.⁷⁷

A la primavera del 1463, les incursions del lloctinent, cavallers i escuders seguiren a la Part Forana.⁷⁸ A destacar entre els servidors del rei, la vertadera terna militar que conformaven Bernat de Pachs com a capità d'un esquadró de cavalls que defensà la costa de Mallorca, i els seus germans Miquel de Pachs i Huguet de Pachs com a capitans que defensaren Ciutadella de Menorca.⁷⁹ A l'altra banda, els més il·lustres revoltats, rebels i sediciosos al rei, que amb el temps, foren represaliats, suara: Pere Joan Albertí, donzell,⁸⁰ pròfug i pres, Galceran Desmàs, cutadà, pròfug i confiscat,⁸¹ Joan Albertí, cavaller,⁸² i els seus fills: Pere

74 CAMPANER Y FUERTES, Á.: *Cronicon...*, p. 176.

75 Bernat de Pachs junt amb la seva família eren parcials de l'Almudaina. Pero Sánchez Munyoz, com a familiar dels Albertí, seria parcial del Call.

76 QUADRADO, J.M^a.: *Forenses y Ciudadanos...*, p. 332.

77 ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3424, f. 187v-188r. Vg. Doc. I

78 QUADRADO, J.M^a.: *Forenses y Ciudadanos...*, p. 333.

79 PIFERRER, P.; QUADRADO, J.M^a.: *España: sus monumentos...*, p. 284-285.

80 Germà o parent del qui fou procurador reial Joan Albertí. PIFERRER, P.; QUADRADO, J.M^a.: *España: sus monumentos...*, p. 282. Membre del bàndol del Call. Vers, el 25 de febrer del 1457, fou pres pel lloctinent com a request, per les lletres de batalla intercanviades amb Bernat de Tagamanent, membre del bàndol de l'Almudaina. DE RIQUER, M.: *Lletres de...*, III, p. 52, 54, 66-68.

81 Ambdós fets capitans de la vila i castell de Maó, per Pere IV, senyor del Principat, el Conestable, i a les ordes de Joan de Copons, regent de Menorca. MARTÍNEZ-FERRANDO, J.E.: *Pere de Portugal, rei dels catalans*, IEC, Barcelona, 1936, p. 92. MARTÍNEZ-FERRANDO, J.E.: "Uns capitols atorgats als mallorquins per Pere, conestable de Portugal, 'rei intrús', de Catalunya", *AST*, 11, 1935, p. 202, 206.

82 El 22 de juny de 1463, s'oferiren 500 fl. d'or a qui capturés, i pena de mort a qui acollís o amagàs a mossèn Joan Albertí, antic procurador reial, i sogre de Pero Sánchez Munyoz. CAMPANER Y FUERTES, Á.: *Cronicon...*, p. 178. QUADRADO, J.M^a.: *Forenses y Ciudadanos...*, p. 333.

Albertí i Bernat Albertí, donzells,⁸³ tots encarcerats, Arnau Albertí, desposseït,⁸⁴ Fortuny de Ruesca i Móra, donzell,⁸⁵ junt amb el propi Pero Sánchez Munyoz –pres al manco des del 24 de juny de 1463–⁸⁶, encarcerats, i Pero Martines, frare predicador, pres i executat.⁸⁷

El 14 de juliol de 1463, des de la vila d'Olit,⁸⁸ en el Regne de Navarra, el rei Joan II escrigué al lloctinent Vidal de Castellà d'Orís informant haver rebut, de part d'ell, una missiva relacionada amb l'enviament d'unes lletres de batalla entre el requeridor Pero Sánchez Munyoz i el request Bernat de Pachs, relatives als comptes de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca, i que vist i examinat dit cas, el rei sentenciava que no hi havia lloc a batalla per molts motius, sobretot, perquè dits comptes universals no eren matèria de batalla, ja que aquests eren un afer públic, i no d'interès particular. Per això, exhortà al lloctinent a requisar, pacíficament o a la força, les lletres de batalla a ambdós, i junt amb el parer del seu assessor, doctors i cavallers, declarar no haver-hi cas de batalla entre ambdós cavallers. Manant, conseqüentment, esqueixar i cremar dites lletres de batalla, i aplicar altes penes per batallar amb armes, o per escriure's, entre ells, més lletres de batalla sobre la matèria dels comptes de la Universitat. Contràriament, manava executar dites penes a dits cavallers. Ordenant tanmateix, resoldre amb justícia els comptes de la Universitat.⁸⁹

El 20 d'agost de 1463, la Procuració Reial de Mallorca satisféu el salari dels capdeguaies, pels dos mesos de custòdia de Pero Sánchez Munyoz i Pere Albertí, a la Torre de l'Àngel del Castell Reial de la Ciutat de Mallorca, en concret, de dia 24 de juny d'aquell any fins dit dia de pagament.⁹⁰

83 Sogre i cunyats de Pero Sánchez Munyoz. LLABRÉS Y QUINTANA, G.: "Noticia de algunos terremotos en Mallorca", *BSAL*, II, 1888, p. 72.

84 El 11 de setembre de 1464, a Arnau Albertí se'l deposà de l'ofici de castellà del Castell Reial de Pollença. Fou substituït pel ciutadà Joan de Puigdorfilà. ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3426, f. 61r. Tot i que, Joan Albertí tenia un fill anomenat Arnau Albertí, sembla que no seria aquest.

85 Fillastre de Joan de Copons. Vg. PLANAS ROSSELLÓ, A.: "Los juristas..." p. 37. A Ruesca se'l destituí de lloctinent de castellà del castell reial de Ciutat de Mallorca. SERRA I BARCELÓ, J.; DELGADO ALEMANY, P.P.: "La conspiració d'Inca de 1463", *Jornades d'Estudis locals*, III, Inca, 1996, p. 36. L'habitació lliure de Copons del Castell reial de Ciutat, fou emprada per Ruesca. Més tard, l'emprà Miquel Saburgada. ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3423, f. 166v. PIFERRER, P.; QUADRADO, J.M^a: *España: sus monumentos...*, p. 283.

86 CAMPANER Y FUERTES, Á.: *Cronicon...*, p. 177-178. *Va estar pres en lo castell reyal per sospitós devot del príncep de Viana, juntament ab fra Pero Martines y altres*. BONSENYOR, J.: *Libre de paraules e...*, p. XX.

87 Fou bibliotecari del príncep Carles d'Aragó. Acompanyat, i dirigint-se cap a Mallorca, fou pres. Encarcerat, feu l'obra *Mirall dels divinals açots*, on interpel·là a Joana Berenguer, muller del lloctinent Vidal Castellà d'Orís. MARTÍNEZ, P.: *Obras de Pero Martinez, escritor catalan*, ed. de Martín de Riquer, Barcelona, 1946, p. 21 MUT, V.: *Historia General del Reino de Mallorca*, II, Palma, 1650, p. 338-340. PIFERRER, P.; QUADRADO, J.M^a: *España: sus monumentos...*, p. 282-285.

88 Altrament, vila d'Erriberrí.

89 ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3425, f. 157r-157v. Vg. Doc. II Les lletres de batalla originals en poder de Pero Sánchez Munyoz no es van requisar, esqueixar, ni cremar, car figuraven dins l'inventari *post mortem* del mateix Sánchez Munyoz, el 1484. WITTLIN, C.J.: "Les manuscrits dits...", p. 26. *Copia del inventario de la casa de mosén Pero Sánchez Munyoz, caballero de Teruel, mi señor padre, 1484*. BC, MS 231.

90 CAMPANER Y FUERTES, Á.: *Cronicon...*, p. 177-178. Pero Sánchez Munyoz fou empresonat, almanco, 8 mesos. Vg. SERRA I BARCELÓ, J.; DELGADO ALEMANY, P.P.: "La conspiració d'Inca...", p. 38. ARM, RP 3567, f. 79v.

El 26 d'agost de 1463, des d'Olit mateix, el rei Joan II escrigué al seu lloctinent reial a Mallorca Vidal de Castellà d'Orís, que amb certa angoixa, de part de Pero Sánchez Munyoz i Pere Albertí, se li havia estat recordat que ambdós seguien presos a la Ciutat de Mallorca, acusats *ab renom de rebelles e no leals a nostra maiestat*, que sabien que Joan Albertí havia estat acusat, i que havien estat sempre i eren obedients al rei. Per tot això, el rei manà, al lloctinent, inquirir justícia sobre dita causa *segons la qualitat del crim*, de tal manera, que si eren culpables fossin castigats segons *sos demèrits*, i sinó, que fossin alliberats de la presó.⁹¹

Aleshores, a Catalunya, Enric I renuncià a la senyoria del Principat, la qual cosa feu que Pere IV, el Conestable, en fos proclamat nou senyor, el 27 d'octubre de 1463.⁹²

El 30 de juny de 1464, des del camp contra la Ciutat de Lleida, el rei Joan II tornà a escriure al seu lloctinent Vidal de Castellà d'Orís recordant-li que segons missives anteriors, sobre el procés obert contra Pero Sánchez Munyoz i Fortuny de Ruesca, se li havia manat aplicar justícia, i que si ambdós no havien de ser *punits e castigats*, se'ls remetés a ell, amb sagrament i homenatge, conjuntament amb el procés o informació contra aquells, baix pena de 5.000 fl., i que si els dos mereixien pena, se'ls hi apliqués ràpida justícia. A més, l'informava que havia rebut per part d'aquells, queixa sobre el lloctinent, el qual no volia ni absoldre'ls o condemnar-los, ni complir el manament reials, *no sens gran molèstia e vexació d'aquells, els quals ha tant temps los teniu presos en la presó*. Per tot això, el rei manà, que complint amb el que proveïen les lletres reials, i sense dilació, fes presentar, personalment, i davant seu, a Pero Sánchez Munyoz i Fortuny de Ruesca *ab sagrament e homanatge e pena de 5.000 fl.*, no deixant-los partir sense llicència reial, i adjuntant el procés i la informació fefaent contra aquells. I que si altra cosa ocorria, se li fos certificat per lletra, *car depuix sien en nostre poder, nos lo farem segurar e levar de carrera e debat dels desafiaments que són entre lo dit mossèn Pero Sánchez e mossèn Bernat de Pachs, e ab altres qualsevol persones*.⁹³

El 2 de setembre 1464, des de la Ciutat de Tarragona, el rei Joan II insistí al lloctinent sobre el requeriment manat en missives anteriors, i en concret, per la del 30 de juny passat, reprement-lo per no haver deslliurat de la presó a Pere Sánchez Munyoz i Fortuny de Ruesca; *Açò may haveu volgut fer en grandíssimo dan e iactura dels dits suplicants, e lo que pijor, arbitram que a totes nostres lletres cosa ninguna no-ns haveu respost, e perquè nós som molt supplicats per lo spectable visrey de Sicília per los demunt dits*. És a dir, a instància de Bernat de Requesens i de Santacoloma.⁹⁴ Per això, manà, altra cop, al lloctinent, sota pena de 5.000 fl., alliberar Pero Sánchez Munyoz i Fortuny de Ruesca –abans, havent prestat, aquests, la deguda caució i suretat amb sagrament i homenatge, baix pena també, de 5.000 fl. als dos, presentant bones fermances i llicència al mateix lloctinent– per així, poder

⁹¹ ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3425, f. 167r.

⁹² MARTÍNEZ-FERRANDO, J.E.: *Pere de Portugal...*, p. 18.

⁹³ ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3426, f. 45r.

⁹⁴ Fou conseller reial de Joan II d'Aragó, i agent diplomàtic i financer del príncep Carles d'Aragó. NEGRE PASTELL, P.: "El linaje de...", p. 73. SOBREQÜÉS I VIDAL, S.: "El linaje de...", p. 14. Consten unes despeses de viatge a Mallorca per a visitar al príncep Carles, primogènit d'Aragó, pel motiu de la concòrdia de Barcelona. Vg. URGELL HERNÁNDEZ, R.: "Algunas notas y...", p. 173. Sojornà per un temps a Mallorca. Possiblement, de llavors ençà tindria coneixença i referències sobre dits presos.

anar, ambdós, davant sa majestat. Sempre, enviant, dit lloctinent, el procés i la informació relativa sobre dit assumpte, closa i segellada del seu puny i lletra, a fi de poder proveir justícia amb el seu Consell Reial.⁹⁵ Possiblement, segons l'inventari *post mortem*, seria el procés que Pero Sánchez Munyoz, estotjava, encara, vint anys després, a la seva casa de Terol: *Un processo, de plego mayor, fecho en Mallorca, intitulado: Mossèn Pero Sánchez Munyoz, cavaler en Terol*.⁹⁶

I és que en aquell any de 1464, Pero Sánchez Munyoz fou membre del Gran i General Consell de la Ciutat i Regne de Mallorca per l'estament militar.⁹⁷ Per la seva banda, el 28 d'agost de 1464, el rei Joan II, pels serveis prestats, feu donació a Bernat de Pachs d'un censal de 53 ll. 6 s. 8 d. de pensió anual, confiscat al rebel Bernat Fivaller, cavaller de la Ciutat de Barcelona,⁹⁸ i el 8 desembre de 1464, l'investí, oficialment, en vicealmirall⁹⁹ de les mars de la Ciutat i Regne de Mallorca.

Més enllà de les lletres de Batalla

Més enllà del febrer de 1465, ja no es tenen notícies sobre els empresonats,¹⁰⁰ inclòs Pero Sánchez Munyoz, que tard o d'hora fou alliberat. Mentrestant, des de Sant Feliu de Guíxols, el 22 de juliol 1465, Pere IV, el Conestable, expedí uns capítols exhortant a la població de Mallorca a la causa de la Diputació del General, i on entre d'altres, oferia la capitania de la Part Forana i la lloctinència de la Governació del Regne o la Governació d'Eivissa a Pere Joan Albertí, cosa, que lluny de fer-se realitat, finalment, no s'esdevingué.¹⁰¹ Pràcticament, un any després, moria el Conestable, a Granollers, el 29 de juny de 1466.¹⁰²

El 12 de maig de 1467, la Procuració Reial de Mallorca pagà, com a lloctinents de governador a la Part Forana, al mateix Bernat de Pachs i a Joan de Galiana, les despeses per anar a Porreres i Felanitx, i esmorteir les esbatussades amb ferits hagudes entre bàndols.¹⁰³ Entretant, al Principat, Renat I fou escollit com a nou senyor d'aquell, el jurament el feu el seu fill primogènit Joan de Lorena, el seu lloctinent, el 2 de setembre de 1467.¹⁰⁴

Encara en plena guerra catalana, el 31 de març de 1468, després de les lletres de batalla i de l'empresonament, Pero Sánchez Munyoz ja no es trobava a Ciutat de Mallorca, ja que

95 ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3426, f. 58r-58v.

96 WITTLIN, C.J.: "Les manuscrits dits...", p. 25. BC, MS 231.

97 BONSENYOR, J.: *Libre de paraules e...*, p. XX.

98 ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3426, f. 60. Bernat Fivaller fou fet cavaller pel príncep Carles d'Aragó. SOBREQÜÉS I VIDAL, S.; SOBREQÜÉS I CALLICÓ, J.: *La Guerra civil catalana...*, II, p. 22.

99 EL MARQUÉS DE LAURENCÍN: "Los almirantes de Aragón. Datos para su cronología", *BRAH*, 74, 1919, p. 375.

100 PIFERRER, P.; QUADRADO, J.M^à.: *España: sus monumentos...*, p. 283.

101 MARTÍNEZ-FERRANDO, J.E.: "Uns capítols atorgats...", p. 11. *Capítols –possiblement fets a instància d'en Pere Joan Albertí–*. Vg. MAS I FORNERS, A.: "El discurs identitari i polític en la correspondència dels jurats del Regne de Mallorca en la segona meitat del segle XV", *eHumanista/IVITRA*, 7, 2015, p. 281.

102 Dietaris de la Generalitat, I, 1411-1539, Barcelona, 1994, p. 188. Gaspar Joan Sánchez Munyoz, el fill de Pero Sánchez Munyoz, tenia a la seva biblioteca les *Coplas del infante don Pedro de Portugal*, WITTLIN, C.J.: "Les manuscrits dits...", p. 19. És a dir, les cobles escrites per Pere IV, el Conestable, senyor del Principat.

103 CAMPANER Y FUERTES, Á.: *Cronicon...*, p. 180.

104 MUXELLA PRAT, I.: *La terra en guerra. L'acció de les institucions durant el regnat de Renat d'Anjou (1466-1472)*, [Tesi doctoral], Barcelona, 2000-2001 p. 243.

Simó Grasset actuà com a procurador seu per a cobrar del cunyat Pere Albertí, 18 ll. 11 s. 10 d. censals i rendals sobre la Universitat, per a satisfer la *pro rata* de les 232 ll. 8 s. censals i dotals de Joana Albertí, la seva muller. Un acte realitzat davant el notari Francesc de Mília, amb els testimonis de l'advocat Salvador Fornis i de l'escrivà Joan Arguimbau.¹⁰⁵

Des de la vila de Montsó, el 28 de desembre de 1468, el rei Joan II ratificà als germans Bernat de Pachs i Huguet de Pachs, ensems, com a capitans de la vila i castell de Maó.¹⁰⁶ I des de la vila del Vendrell, el 5 de setembre de 1469, el rei Joan II feu la convocatòria a Corts Generals per a la vila de Montsó. Hi foren citats el mateix Bernat de Pachs i el seu altre germà Miquel de Pachs, membres del braç militar del Regne.¹⁰⁷

A Terol, el dia de sant Agustí, el 28 d'agost de 1470, allà, malgrat les treves, Pero Sánchez Munyoz es trobava immers dins les bandositats entre *Marsillas y Munyoces*, quan de sobte, Francisco Martínez de Marcilla desembeinà l'espasa contra ell, a la qual afronta Pero respongué davant testimonis: *no agan temor qu'en la plasa del rey estich sens fer e...*, mentre el germà de Francisco, el comanador d'Alfambra fra Alfonso Martínez de Marcilla disparà tres dards.¹⁰⁸ De fet, el 14 de març de 1471, en ple terratrèmol, un dels seus cunyats, Bernat Albertí, també es trobava a Terol.¹⁰⁹

A Mallorca, el 8 d'agost de 1471, els jurats de la Universitat, després de que el lloctinent Francesc Berenguer de Blanes ajuntàs 25 membres de cada parcialitat per a concordar les diferències en el Regiment, informaven, al seu síndic, que Bernat de Pachs i Mateu Sanglada havien estat designats per part de la parcialitat de l'Almudaina per anar davant el rei, i tractar el canvi del règim *de sort e de sac*. Mentre, la parcialitat del Call havia decidit no enviar ningú, per no estar-ne gens d'acord.¹¹⁰ A finals d'any, el 17 de desembre de 1471, Bernat de Pachs aprofità per fer testament davant el notari Miquel Abellar.¹¹¹

El 28 d'abril de 1472, Bernat de Pachs es presentà, davant el Consell, amb una lletra del rei, excusant-se i desmentint haver sol·licitat el bescanvi de règim, o haver posat en destorb la revisió dels comptes de la Universitat, i que, únicament, havia demanat posar remei als desordres i mals que en el Regne es cometien.¹¹² Mesos després, el 24 d'octubre de 1472, arribava la capitulació de Pedralbes.¹¹³

Passada ja una dècada d'aquelles lletres de batalla, des de la Ciutat de Barcelona, el 2 de juny de 1474, el rei Joan II escrigué a Francesc Berenguer de Blanes,¹¹⁴ novell lloctinent

105 AHPTE. CONCEJO. PERG. CV 9, 161.

106 ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3427, f. 131r-131v.

107 ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3469, f. 108v.

108 Vg. LÓPEZ RAJADEL, F.: *Datación de la...*, p. 121. AHPTE., FSM. 21.

109 LLABRÉS Y QUINTANA, G.: "Noticia de algunos terremotos en Mallorca", *BSAL*, II, 1888, p. 72.

110 PIFERRER, P.; QUADRADO, J.M^e.: *España: sus monumentos...*, p. 298.

111 BARCELÓ CRESPI, M.; COLL TOMÀS, B.; ROSSELLÓ BORDOY, G.: *Espanyols i Pacs...*, p. 63.

112 PIFERRER, P.; QUADRADO, J.M^e.: *España: sus monumentos...*, p. 298.

113 SOBREQUÉS I VIDAL, S.; SOBREQUÉS I CALLICÓ, J.: *La Guerra civil catalana...*, II, p. 333. Sembla que després d'aquesta data, Bernat de Pachs fou encara recompensat pel rei per la seva lleialtat.

114 Fou conseller i camarlenc del príncep Carles de Viana. Maridat amb Isabel de Vallterra. RUBIO VELA, A.: *Valencia, el príncipe de Viana y Juan II. Un patriciado ante la crisis política de la monarquía (1460-1461)*, València, 2016, p. 74, 99. Lloctinent entre 1469-1486, fill de l'anterior lloctinent.

reial, i a Joan Dusay, doctor en lleis i assessor, explicant haver rebut una seriosa apel·lació de part dels tres germans Pachs i Segarra, i de Miquel Sureda, cavaller –hereus del ciutadà Hug de Pachs i del cavaller Pau Sureda respectivament–, referent a una sentència derivada de la revisió dels comptes universals, i per la qual cosa, els hi eren reclamades 935 ll., amb tal greuja, segons aquells, que dites apel·lacions no s’havien tramitat *contra omnem iuris ordinem ac incivilliter attentatis* i amb *gravissimum dampnum et iacturam*, de manera que el rei, admetent dites apel·lacions per *iustitia naturalis* i per *sicuri ius et ratio*, assumint que dita apel·lació era *ex iustis causis et gravissima et enormi lesione interposita*, manà, baixa pena de 1.000 fl. d’or d’Aragó, tornar enrere, i tramitar dit recurs com pertocava, i sense dilació. Contràriament, es reservava el poder de decretar-ne la nul·litat.¹¹⁵

Entretant, el 1476, es movien bregues entre els Pachs, Sanglades, Berards i llur parcialitat, amb Bernat de Pachs entre els capdavanters, i els fills de mossèn Burgues, Ignasi de Torrella, Pere Miró i altres de la seva parcialitat.¹¹⁶

Bernat de Pachs morí, en data indeterminada, abans de 4 de març de 1479, que és quan es realitzà l’inventari dels seus béns davant el notari Baptista Rullan.¹¹⁷ Dins l’alberg de Ciutat, entre d’altres, hi tenia un caixó d’escrius on s’hi trobava un saltiri il·luminat d’or amb tancadures d’argent, i un capbreu amb una relació de censals.¹¹⁸ Un dels testimonis de dit inventari fou Pere Joan, el seu escuder.¹¹⁹

Per la seva banda, el 19 d’octubre de 1480, Pero Sánchez Munyoz, vidu, atorgà poders a Pere *Velver*, metge de Mallorca, per a casar-se amb Maria Díaz de Molina, la vídua de Francisco Martínez de Marcilla, el jove, del bàndol contrari.¹²⁰ Matrimoni que, finalment, no va reeixir, ja que un any i mig abans de morir, el 15 d’abril de 1482, a Terol, signava els capitols matrimonials amb Catalina Sánchez Gamir,¹²¹ amb la qual tingué un únic fill i hereu Gaspar Joan Sánchez Munyoz y Gamir, senyor d’Escrich.¹²²

Pero Sánchez Munyoz feu el seu únic testament, a Terol, el dia 1 de març de 1483.¹²³ Morí

115 ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3430, f. 174v-175r.

116 ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3434, f. 55v.

117 ARM, Prot. R-304, f. 89r. BARCELÓ CRESPI, M.; COLL TOMÀS, B.; ROSSELLÓ BORDOY, G.: *Espanyols i Pacs...*, p. 61

118 ARM, Prot. R-304, f. 90r, 94v, 108r.

119 ARM, Prot. R-304, f. 112v.

120 Sembla que per aquelles dates Pero Sánchez Munyoz vivia a Mallorca. LÓPEZ RAJADEL, F.: *Datación de la...*, p. 70. BC, MS 234, 123v.

121 LÓPEZ RAJADEL, F.: *Datación de la...*, p. 142.

122 Gasparic Joan Sánchez Munyoz, nascut el 2 d’abril de 1483. Es maridà dos cops i tingué fills. Fou patge d’Alfons d’Aragó, arquebisbe de Saragossa i fill il·legítim del rei Ferran II d’Aragó i d’Aldonça Roig d’Ivorra. GARCIA CIPRÉS, G.: “Los Sánchez Muñoz...”, p. 118. NAVARRO ESPINACH, G.; VILLANUEVA MORTE, C.: “Gil Sánchez Muñoz...” p. 244. WITTLIN, C.J.: “Un inventario...”, p. 189. Tenia un *Libro de los censales que yo Gaspar Sánchez Munyoz tengo sobre la Universitat de la Ciutat e Regne de Mallorca*. WITTLIN, C.J.: “Les manuscrits dits...”, p. 32. Escrich, Escrig o Escriche, l’antic senyoriu dels Munyoz des de temps del rei Alfons II d’Aragó, recuperat dels Marcilla pel mateix Gaspar. Avui, la magnífica casa gran de la senyoria d’Escriche, en el terme de Corbalán, es troba, malauradament, irreconeixible i alterada després d’una desencertada intervenció de rehabilitació, i per la construcció d’un edifici annex.

123 El dia 1 de maig de 1483, segons, GARCIA CIPRÉS, G.: “Los Sánchez Muñoz...”, p. 118. El dia 1 de març de

a Mallorca, a l'edat de 73 anys, el 24 de novembre de 1483, a la vetlla de santa Caterina,¹²⁴ havent deixat al seu fill menor d'un any, i a la seva muller, a Terol.¹²⁵ Fou soterrat a la Seu de Mallorca, a la mateixa tomba del seu oncle-bisbe, amb el beneplàcit del Capítol de la Seu.¹²⁶ Finalment, sembla que, traslladat el seu cos, fou enterrat a la Seu de València, a la capella de Santa Anna o capella dels *Munjoços*.¹²⁷ El dimecres, 7 de gener de 1484, el notari Fernando Garcia obrí testament dins la casa del difunt, davant parents i testimonis, i, el 17 de gener, s'aixecà inventari dels seus béns, començant per la casa del carrer de San Juan, a Terol.¹²⁸ Allà mateix, tenia varies cases, casetes, un molí amb el seu cup, diversos horts i altres terres. Tingué a més, una casa a València.¹²⁹

L'arnès d'ambdós cavallers

La tinença d'arnesos, guarniments i bèsties, ve determinada a partir dels inventaris d'ambdós cavallers un cop ja traspassats.

Pero Sánchez Munyoz, a la seva casa de Terol, entre molts altres objectes destacables hi tenia: un drap de vellut amb títols de fil d'or amb la divisa *Pour les dames à lier*, un segell d'ivori amb les armes de Munyoz per a cloure lletres i un anell d'or amb les armes de Munyoz.

A l'entrada de dita casa: 5 pavesos i 6 taulatxines pintades d'armes de Munyoz, i 8 llances d'armes.

A la cambra on dormia Pero Sánchez Munyoz: unes cuirasses d'acer de cuiro blanc i llistes morenes del mateix Pero, una arma d'atxa curta, un estoc daurat, 2 adargues blanques, una celada blanca estofada, una celada blanca estofada, i un estoig o barjoleta porpra brodada.

A la cambra de les mosses: 2 selles genetes amb estreps, pitrals, cingles i fuets.

A la sala major: 3 espingardes de coure, 2 sarbatanes xiques, ballestes de fusta grans, 2 altres ballestes de fusta amb els braços drets i amb els seus carnaquis, una altra ballesta d'acer amb el seu carnaqui i 6 cobertes de cavall blanques brufolines, porpres, morades i vermelles.

A la cambra major de la sala: rere o dins dues cortines de brots: 5 cuirasses blanques del

1483, segons, WITTLIN, C.J.: "Un inventario...", p. 190. La còpia del testament diu: 1 de març de 1483. AHPT. MB. 4. 1. Un únic testament segons el notari. WITTLIN, C.J.: "Un inventario...", p. 173.

124 WITTLIN, C.J.: "Un inventario...", p. 173.

125 WITTLIN, C.J.: "Un inventario...", p. 189.

126 BONSENYOR, J.: *Libre de paraules e...*, p. XX.

127 *Més tart sa família degué trasportar la hossa d'abdós a Terol.* BONSENYOR, J.: *Libre de paraules e...*, p. XX. WITTLIN, C.J.: "Un inventario...", p. 189. BCB, MS 234, f. V. Segons còpia del testament de Pero Sánchez Munyoz, del 1 de març de 1483, manà ser enterrat primer, a Terol, a l'església de Sant Andrés o a la de Sant Francisco, i passat tres anys, ser enterrat a la Seu de València, a la capella dels seus ancestres, la de Santa Anna. AHPT. MB. 4. 1.

128 Per dita casa feia 25 s. censals anuals als clergues de Sant Andrés, el dia de sant Miquel. WITTLIN, C.J.: "Un inventario...", p. 212. Avui, en el lloc on hi havia la casa pairal de Pero Sánchez Munyoz hi ha edificat el Casino Turoense.

129 WITTLIN, C.J.: "Un inventario...", p. 191, 192, 212-213.

temps, 5 cuirasses grogues del temps, unes cuirasses morades del temps, unes cuirasses tanades amb la creueta vermella de sant Anton del temps, unes cuirasses tanades obscures del temps, altres cuirasses tanades amb quatre vies buelles del temps, 2 cuirasses negres del temps, 8 cuirasses negres antigues, 7 celades, 8 cervelleres d'escarlata, 7 atxes de mà d'home d'armes, una copagorja, una gosselina turquesca, 2 espases bastardes, una porra d'home d'armes, una adarga blanca. A més de 2 cobreatzembles grogues i verdes amb les armes de Munyoz.

A la cambra que passen pel passadís de la sala: en un cofre ferrat: 8 mossos de geneta, 2 mossos de geneta amb ses regnes i cabeçada, 3 cabeçades genetes velles, 2 pitrals genetes vells guarnits, unes cabeçades genetes platejades, 3 pitrals vells, un cabestrell de cerres de color vermell blanc i groc, unes regnes blanques velles, 2 fuets blancs nous, unes alcalades o regnes de seda vermella amb els seus focs, uns esperons de calcaní esmaltats, 2 acicats de geneta platejats i anellats, uns altres acicats platejats, 2 estreps de geneta vells, 9 pegats de seda de grana e d'or amb flocadura a les vores i 10 pegats així mateix.

En l'altra cambra dedins la cambra del fenyedor: una aljava i una maneta de ballesta, una brilla vella de cavall, un cinto e un ganxo d'adarga, 6 *cartaxes* vells amb 12 llances, una atxa de mà, un estoig de couro de ferramenta de cavall amb el seu *ambrox*, tenalles i martell, un altra estoig igual, 2 parells d'estreps antics de mula, un fre tarí vell de mula, una marca de ferro *M* per a egües, unes cobertes velles de cavall, un arnès vell, i un escudet vell daurat.

A la cambra de la *naya*¹³⁰ que es cremà: un martinet de ballesta de ferro, una visarma antiga, 2 esperons daurats antics de mula, 2 frens amb ses brides, cabeçades, regnes, e guarniments amb xapes i senyal de Munyoz, un pitral de pegat de seda groga i vermella amb sis xapes d'armes Munyoz, un fre tarí daurat amb cabeçades e regnes de seda porpres amb xapes grans de Munyoz, un fre antic de mula daurat amb guarniment de seda vermella amb xapes de Munyoz, un pitral de pegat porpra amb 9 planxes daurades de Munyoz i altres, un mos antic de mula amb regnes de seda porpra i floc gros al cap, cabeçades e falses regnes amb xapes de Munyoz, una sella de mula de prelat de brocat porpra amb imatges amb els seu estreps daurats i gambals daurats, una altra sella de mula de prelat antiga de sendal vermell amb estreps daurats i gambals de seda de prelat, una visarma llarga e dues xiques, una atxa d'home de a peu en forma de martell i punxó, una ballesta de fust badoquera amb cinto i tellola, dos *poliatos* de ballesta, una llança llarga amb creu en forma de visarma, una ballesta d'acer. En un cofre ferrat: 2 parells de musequins, un parell de canons, 4 parells de cuixots, un parell de greves, 5 parells de guardes, 3 baveres, 2 parells de manyoples llargues xiques, una testera de cavall d'armes i una altra testera de cavall geneta. En una caixeta xica: 8 gorgerins de malla xics i grans, 5 parells de gossets de malla, 2 faldes de malla: una prima i l'altra gruixada, i un guant de malla desguarnida. En una caixa plana: 5 avantbraços de temps antic, un parell de greves de temps antic, un parell de cuixots de temps antic, 5 manyoples o *manderetes* de temps antic, 4 parells d'avantbraços de cuirasses amb les seves llandes: dos porpres, un cendrat i l'altra vermell, dos parells de gallardets de llanda de cuirassa: uns vermells i els altres porpres, una mitja bavera de dos trossos d'arnès en forma de collar i 4 parells de calces flandesques: els dos parells truncats i els altres dos parells sencers amb les seves malles. En una caixa plana: 5 bicoquets del temps, més un de l'antigor, i uns gossets de malla.

130 Naia: galeria.

I a la cambra pintada de la sala que surt a la carrera: una cobreatzembra vella amb senyal de Munyoz amb diversos animals i títols al voltant, una cobreatzembra vermella de brots amb armes de Munyoz, unes cuirasses porpres del temps de talla menuda, daurada, un adargó d'home d'armes amb senyal de Munyoz amb lleopard i títol al voltant, una atxa d'home d'armes en forma de martell a puntes. En un cofre pla pintat de groc i verd a puntes amb títols al voltant: un caparassó de sella geneta de tela negra i 2 barretes de galteres dobles: una negra i l'altra vermella.¹³¹

Per la seva banda, Bernat de Pachs, dins la seva casa de la parròquia de Sant Nicolau de Ciutat, en una cambra, entre d'altres coses, hi tenia dos segells d'or.¹³²

Entre armament i muntures i guarnicions, en aquella mateixa cambra: 2 cobre-atzembles amb el senyal de la lluna i una altra vermella amb la mateixa senyal, 2 astors de couro amb llances de ferro: un dins una cambra i l'altre a la sala de la casa. També tenia una caixa per a tenir-hi l'arnés de junyir.

A Ciutat, hi tenia 4 genets,¹³³ cascun amb la seva sella i fre, 2 mules amb sa guarnició, un ase amb la seva albarda i un cavall de fusta per a tenir-hi les selles.

A la Cavalleria de Felanitx hi tenia un llancer amb 6 glavis, 6 llances de Xerès, i 6 Taulatxines amb la senyal de la lluna. Allà mateix, com a cavalcadures, hi tenia 6 bèsties mulars, entre muls i mules, 11 egües, 6 pollins, 4 someres grosses, 2 someres joves i 3 ruquets.¹³⁴

Conclusió

Vet aquí, l'escenografia política, militar i econòmica d'unes lletres de batalla atípiques, per la natura del pretext arguït, una malversació dels comptes públics que portà al requeridor/impugnador a la presó, i que el rei no dubtà en fiscalitzar. Unes lletres escrites en plena guerra catalana, on Pero Sánchez Munyoz es trobà posicionat amb un incert grau de dissidència al costat dels Albertí, membres del bàndol del Call. A l'altre cantó, Bernat de Pachs que, junt amb els seus germans, dirigí el bàndol de l'Almudaina, fidels *pro rege*.

A l'espera, per ventura, que es desempolsin aquestes lletres de batalla, destacar la brega de bàndols esdevinguda entre ambdós protagonistes, indiciria d'una probable existència de cartells de deseiximent, sense obviar que dites lletres de batalla apuntarien a una batalla a tota ultrança, que segons se'n pot despendre, finalment, no entrà en lliça, ja que el rei, tenint sempre la potestat final per a donar-ne llicència, aconseguí rompre. De fet, una dècada després, els dos contrincants seguien vius, ans encara sabent que als Pachs i Segarra se'ls hi foren demanades responsabilitats pecuniàries, arrel de les irregularitats trobades en la revisió dels comptes universals.

A destacar, l'arsenal de Pero Sánchez Munyoz, membre d'una antiga estirp de cavallers, on hi figuren, clarament, armes heretades, i els guarniments que foren propietat del seu oncle-bisbe, a diferència de les poques armes que es trobaven en poder de Bernat de Pachs, el primer de la seva família en presumir de cavallerat.

131 Traduc. > Cat. de l'inventari. Vg. WITTLIN, C.J.: "Un inventario...", p. 190, 191, 200, 212.

132 ARM, Prot. R-304, f. 89-91.

133 Cavalls lleugers.

134 ARM, Prot. R-304, f. 89v, 92r, 93r, 94r, 106r, 106v i 107r.

Resta qüestionar-se, si les motivacions d'aquestes lletres de batalla foren, realment o tan sols, la defensa dels comptes universals, o si vertaderament, en foren unes altres, suara: una qüestió d'honor, la lluita de bàndols, el posicionaments enconstrats en la guerra catalana, o si un agregat de tot plegat. A saber, si els Albertí en foren els instigadors reals.

Igualment, manca aclarir les autèntiques motivacions sobre l'empresonament de Pero Sánchez Munyoz, això és: les bregues de bàndols, les lletres de batalla, la guerra catalana, o si per la conjunció d'un *totum revolutum*.

Documentació

I

1463, març, 27. Ciutat de Saragossa.
ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3424, f. 187v-188r.

Lo rey,

Loctinent magnífich e amat conseller nostre: Axí per vostres lletres com en altra manera som informats de la brega subseguida poch dies ha en aqueixa Ciutat, entre mossèn Bernat de Pachs e sos parents, amichs e valedors de una part, e mossèn Pere Sánchez Munyoz e sos parents, amichs e valedors e altres de la part altra, de la qual cosa havem hagut gran enuig, e havem molta voluntat que per vós hi sia administrada rigorosa justícia senyaladament contra aquells qui són stats causadors de la dita brega. Axí mateix, vos avisam com lo dit mossèn Pero Sánchez e son cunyat Albertí nos han scrit donant càrrech a la part altra, qui los han trencat sagrament e homanatge, e los han vengut a escometre'ls de brega e combatre la casa, supplicant-nos hi vullam proveir per justícia, e que en fe nostra, per lo sagrament e homanatge que tenian de no damnificar-se, no sien axí tractats. E que sobre açò, manem pendre informació de testimonis fins saber-ne la veritat, com ells sien contents star a tota correcció e obediència nostra, segons veureu per les dites lletres, les quals havem delliberats trametre-us en sa prima figura dins la present, perquè mils hi puixau proveir per iustícia. Encarregam e manam-vos, axí stretament com podem, que haguda per vós informació vertadera de la dita brega, e dels qui tenen culpa e càrrech en aquella, hi façau la justícia que la calitat del negoci aporta, e se cove, en manera que aqueixa Ciutat e Regne sia pacificat e preservat de tals inconvenients e scàndels, com sia cosa que molt vos agrahirem e tindrem en servey singular. Dada en Caragoca, a XXVII de marc del any Mil CCCCLXIII. *Rex Iohannes*.

Al spectable magnífich, amat e feel
conseller nostre mossèn Vidal Castellà d'Oriz e
de Blanes, cavaller, loctinent nostre general en la
la Governació del dit Regne.

Dominus rex mandavit

Ciutat e Regne de Mallorques, e regent
michi Ioanni Navarro.

Pro.

II

1463, juliol, 14. Vila d'Olit.
ACA, Reial Cancelleria, Reg. 3425, f. 157v-158r.

Lo rey,

Loctinent general, magnífich e amat conseller nostre: Recorda'ns en los dies passats haver sabut per letra vostra, com entre mossèn Peri Sánchiz Munyoz, requeridor, a mossèn Bernat de Pachs, request, hauríem conegut algunes lletres de batalla sobre la matèria dels comptes de la Universitat de aqueix Regne, dels quals lo dit mossèn Pero Sánchiz és hu del impugnadors, lo qual ab sagrament e homenaje nos remetés, e après, perquè no haviam lo dit mossèn Bernat de Pachs, lo us tornam aquí

remetre. E com segons som informats, lurs diferències encara no haiam, fuy ans après haver entre ells sobre la dita matèria conegut altres letres. E sia nostra voluntat e intenció que la dita matèria e diferència totalment ces, e no se'n parle pus, actenent que, per nós es vist lo cas ésser tal, que en aquell no ha loch batalla per moltes respectes, e senyaladament, perquè la matèria dels dits comptes es cosa probable en la qual ha esguart a la dita Universitat, e no al interès particular del dit mossèn Pere Sánchiz, e és tal, que no porré prendre fi per la dita batalla. Per ço, vos pregam, encarregam e manam, que de continent, reebudes les presents, tingau aquella millor orde, pràctica e manera que us semblarà en haver, per grat o per força, les letres originals de la dita batalla que té cascú dels dits mossèn Pachs e mossèn Pero Sánchiz. E aquelles haudes de continent, ab consell de vostre assessor e de altres doctors e cavallers, si per a açò vos parran necessaris ab vostra sentència o pronunciació, declareu no ésser cas de batalla entre los damunt dits mossèn Pero Sánchiz e mossèn Bernat de Pachs, lacerant e encara cremant les dites letres. E qualsevol actes daquen subseguits, e encara inhibint e manant ab grans penes a cascú de aquells, que d'aquí avant sobre la matèria dels dits comptes per via d'armes no discepten, ne entre ells més letres de batalla no correguen. E si lo contrari era fet, manam-vos que executeu vigorosament les dites penes sen alguna gràcia e mercè. Sobre la fahena emperò dels dits comptes feu-hi justícia spatxada, segons ab nostres patents letres en aquests proppassats dies haveu provehüt e manat a les quals nos refferim. Dada en la vila de Olit, a XIII dies del mes de juliol del any Mil CCCCLXIII. *Rex Iohannes.*

*Dirigitur locumetenenti regio Maioricarum.
Dominus rex mandavit michi Gaspar d'Arinyo.
Visum per Ioannes Pagès, vicecancellarius.
Pro.*

Fig. 1 Pero Sánchez Munyoz

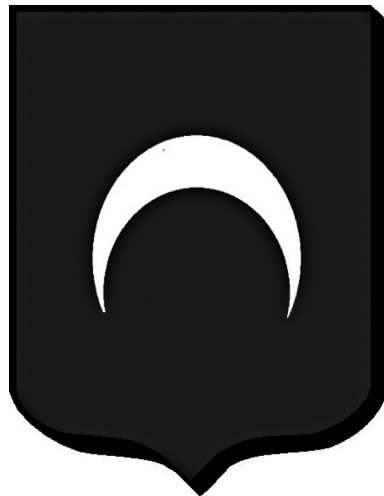

Fig. 2 Bernat de Pachs

